

ΠΥΡΟΜΑΝΤΕΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΥΡΟΣΚΟΠΙΑ

ΠΑΡΑ ΤΩΙ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΛΑΩΙ *

Ἐν Ἀργαλαστῇ τῆς Μαγνησίας, κατ' ἀνακοίνωσιν, ἣ ὁποία δημοσιεύεται, κατωτέρω, ὅταν κουβεντιάξῃ ἢ φωτιά ἐπιλέγουσι πρὸς ἀποτροπὴν ἐπιδημίας τινος¹⁾. Πρὸς ἐξήγησιν τῆς συνηθείας ταύτης δὲν κρίνομεν ἄσκοπον νὰ σημειώσωμέν τινα περὶ τῶν δοξασιῶν, τῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς ἐκ τῶν καιόμενων ἀνθράκων ἢ ξύλων ἀκουσμένους κρότους, καὶ νὰ ἐξετάσωμεν ἂν αἱ δοξασίαι αὗται διετήρησαν λείψανά τινα τῆς ἀρχαίας μαντικῆς.

Λέγουσιν ὅτι ἡ φωτιά κουβεντιάξῃ ἴτοι ὀμιλεῖ²⁾, ὅταν τὰ καιόμενα ξύλα ἢ τὰ κάρβουνα κροταλίζωσιν ἢ ὅταν γλῶσσοὶ δαυλοὶ ἐμβαλλόμενοι εἰς τὸ πῦρ σίζωσιν ἐκ τοῦ μὴ καιομένου ἀκροῦ αὐτῶν. Ὑπολαμβάνουσι δὲ τοὺς ἀκουσμένους κρότους ὡς ἀπηχῆσεις μακροῦν λόγων καὶ πιστεύουσι κοινῶς ὅτι εἶναι ταῦτα σημεῖον εἴτε κακολογίας τοῦ ἀναγεσκότου ἢ τινος τῶν περὶ τὴν πυρὰν καθημένων, γινομένης ἔξω τῆς οἰκίας κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν, ἢ ἀπλῶς λόγων περὶ τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἄδηλον δ' ἔτι εἰ μὲν εὐμενῶν ἢ δυσμενῶν.

Τοιαῦται δοξασίαι ἐπικρατοῦσιν εἰς πολλὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἐξ ὧν δὲ περὶ αὐτῶν γινώσκομεν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι εἶναι πανελλήνιοι. Ἐν Ἀθήναις καὶ πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου ἐβεβαιώθη περὶ τούτου ἐξ ἰδίων παρατηρήσεων, ὅτι ὁ ῥοιζος τῶν ἀνημμένων ἀνθράκων καὶ ὁ σισμὸς τῶν γλω-

* Ἐδημοσιεύθη ἐν Λαογραφίᾳ 1912 τ. Γ' σ. 345—357.

1) Λαογραφ. Γ' 495. Ἀνακοίνωσις Γ. Θ. Χατζιώτη, καθηγητοῦ. «Ὅταν κουβεντιάξῃ ἡ φωτιά» ἐπιλέγουσι: «Φίλος νὰ λέγῃ, ἐχθρὸς νὰ σκάσῃ».

2) Κουβεντιάξω ῥ. ἀπὸ τοῦ κουβέντα (ἦ)—ὀμιλία. Ἡ λ. αὕτη ἐκ τοῦ λατ. conventus, ἐν τοῖς μέσοις χρόνοις φερομένη ὑπὸ τοὺς τύπους *κοβέντος*, *κομβέντος*, *κομβέντον*, *κόμβεντον* κττ., διετήρησε τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐν τῇ λατινικῇ, τῆς συνόδου, συναλεύσεως. Ἀλλὰ εἰς τὴν δημοδὴ ἐνόησε ἔχει τὴν σημασίαν ταύτην, οἷον ἐν τῇ τυπικῇ στίχῳ τῶν δημοτικῶν ἀομάτων: «πῶχουν οἱ κλέφταις μάζωξῃ, πῶχουν κρυφῇ κουβέντια». Εἰς τὴν κουτσοβλαχικὴν ἡ λ. πλησιάζει πρὸς τὸν νοσηλλοῦσιν τύπον *κουβέντι* (ρωμουνιστί *cuvint*), ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἀλβανικὴν *κουβέντι*=ὀμιλία, διάλογος. Παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς διετήρησεν ὁμοίως καὶ τὴν πρώτην σημασίαν αὐτῆς· δὲν ἀναγράφεται μὲν αὕτη ἐν τοῖς λεξικοῖς τοῦ G. Meyer καὶ τοῦ Χριστοφορίδου, ἀλλ' ὡς ἐνθυμοῦμαι οὕτως ἐκάλεον οἱ Μιρδῖται τὰς ἐνόπλους συναλεύσεις αὐτῶν κατὰ τὴν συγκρότησιν τοῦ ἀλβανικοῦ συγκόμου (*λίγας*) ἐν ἔτει 1878.

ρῶν δαυλῶν θεωροῦνται ὡς σημεῖον λόγων περὶ τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ, διαμειβομέ-
νων ἐκτὸς ταύτης¹⁾. Ἄλλ' ὑποτίθεται ὅτι συνηθέστερον ὁ λόγος εἶναι δυσά-
ρεστος, καταλαλία ἢ συκοφαντία ἢ ὕβρεις. Εἰς τὰ Λεβέτσοβα τῆς Λακεδαιμό-
νος «ὅταν ἡ φωτιά πετάῃ σπύθαις, εἶναι σημεῖον ὅτι κακὰ λόγια λέγονται
κατὰ τῆς οἰκογενείας»²⁾, καὶ εἰς τὴν Κύπρον ὁμοίως ὅταν ἡ πυρὰ ἀρχίσῃ
νὰ ἐκβάλλῃ φλόγας καὶ κροτεῖ, ὁ κρότος θεωρεῖται σημεῖον κακογλωσῆς καὶ
νομίζουσιν ὅτι δυσφημεῖται ἡ οἰκογένεια, εἰς τῆς ὁποίας τὴν οἰκίαν ἀνήφθη ἡ
πυρὰ³⁾. Ἐν Πλαγιᾷ τῆς Βονίτσης, ὅταν ἡ φωτιά φουσῇ λέγουν ὅτι κάπου μᾶς
κακολογοῦν⁴⁾. Ἐν Ἠπειρῷ ὁ σισμὸς δαδὸς ἢ δαυλοῦ εἶναι σημεῖον καταλα-
λίας⁵⁾, ἐπίσης καὶ ὁ ῥοιζὸς τῶν φλογῶν δεικνύει ὅτι κάπου σὲ ἀναβάλλουν⁶⁾.
Ἄλλ' ὅτι ἐν Ἠπειρῷ πιστεύουσιν, ὅτι ἐνδέχεται νὰ μηνύωσι τὰ τοιαῦτα ση-
μεῖα καὶ εὐμενεῖς λόγους, καταδεικνύεται ἐκ τῶν ἐπιλεγομένων καὶ ἐκεῖ ἐπιφ-
θῶν, τὰς ὁποίας ἀναγράφομεν κατωτέρω. Εἰς τὰ Λακκοβίκια τοῦ Παγγαίου
(ἐν Μακεδονίᾳ) ἡ συρίζουσα φλόξ ὁμοίως πιστεύεται ὅτι σημαίνει κακολο-
γίαν⁷⁾, ὡς ἐπίσης καὶ ἐν Ἀδριανουπόλει⁸⁾.

Τὰ ἐκ τῆς πίστεως εἰς τὸ ἀσφαλὲς τοῦ μαντεύματος γεννώμενα συναισθη-
ματα εἶναι πρῶτον μὲν ἡ περιέργεια ἂν εὐμενῆς ἢ δυσμενῆς εἶναι ὁ γινόμε-
νος λόγος καὶ ἡ ἐπιθυμία ἀποκαλύψεως τοῦ κακολογοῦντος· δεύτερον δὲ ἡ
προσπάθεια ὅπως διὰ μαγικῶν τρόπων καταπαύσῃ ἢ βλάψῃ τὸν ἐχθρόν.

Περὶ τοῦ πρώτου γινώσκομεν ὅτι ἐν Λέσβῳ, ὅταν ἀκουσθῇ ὁ δαυλὸς σίζων
ἐν τῇ ἐστίᾳ, λέγουν Σώπα! Καὶ ἂν μὲν ἡ ἦχος ἐπέως καταπαύσῃ, πιστεύουν
ὅτι ἐχθρὸς ἐκακολόγηται· εἰδὲ μὲν ὅτι φίλος λέγει κακὰ⁹⁾. Εἰς δὲ τὸ Ρεζαλίσι τῆς
τῆς οἰκίας Λαγκαδίων τῆς Γορτυνίας διὰ νὰ μάθωσι τίς ὁ κακολογῶν, ὅταν
ἀκούσῃ φύσημα δαυλοῦ, ἀναφέρουσι τὰ ὄνοματ' ἐκείνων, περὶ ὧν ἔχουσιν

1) Ὁ Α. Καραγιάννης (Δαισιδαμονίας δοκίμιον, ἐν Σμύρνῃ 1872 σ. 133) γράφει, ὅτι ἂν
ἐκ τῶν καιομένων ξύλων ἀκουσθῇ φύσημα διὰ τὴν ὑγρότητα αὐτῶν, πιστεύουσιν ὅτι λόγος
γίνεται πρὸς ἡμῶν. Καίτοι δὲν ὀρίζει τὸν τόπον, ὅπου ἐπιχωριάζει ἡ δοξασία, φαίνεται
ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, ἣτις ἴσως εἶναι ἡ Ἀργολίς. Ὁ δὲ *Laiwson*
(*Modern Greek Folklore*, Cambridge 1910 σ. 328), ἄνευ μνείας τῆς πηγῆς ὅπουθεν
παραλαμβάνει, ἀναφέρει ὡς κοινὴν ἐν Ἑλλάδι δοξασίαν, ὅτι ὁ τριγμὸς τῶν ἀνθράκων ἐν τῇ
πυρᾷ προμηνύει ὅτι θὰ ληφθῶσι καλὰ εἰδήσεις ἢ θὰ ἔλθῃ φίλος. Εἰς ταῦτα παρατηρεῖται
σύγχυσις, ἐκ σφάλματος τῆς μνήμης ἴσως, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Εἰς Βούρβουρα τῆς
Κυνουρίας πιστεύουν, «ὅταν σφουράῃ ἡ φωτιά πῶς τότε κάτι λέει γιὰ τὸ σπίτι ὁποῖος τοῦ
σπιτιοῦ λείπει ἔς τὴν ξενιτεῖά». (Κατ' ἀνακοίνωσιν Κ. Ι. Μαντζουράνη, καθηγητοῦ).

2) Κατ' ἀνακοίνωσιν Ν. Ι. Γεωργούλη, φοιτητοῦ τῆς φιλολ. (1913).

3) Λαογραφ. Δ' 738.

4) Κατ' ἀνακοίνωσιν Εὐστ. Α. Λάζαρη, δημοδιδασκάλου (1888).

5) Ζωγράφ. ἀγῶν Α' 14.

6) Αὐτ. σ. 193. 198: «Ὅντα βοάῃ ἡ φωτιά, κάποιος μᾶς κρένει ἢ μᾶς ζηλεύει».
(Λαογραφ. ἀρχεῖον ἀρ. 36 σ. 291, 7 καὶ ἀρ. 51 σ. 94).

7) Γουσίου ἢ κατὰ τὸ Πάγγαιον χώρα σ. 72 καὶ ἐξ ἀνακοινώσεως Ι. Πρωτοῦ (1892).

8) Λαογραφικὸν ἀρχεῖον ἀρ. 34, 139.

9) *Georgakis et Pineau Folklore de Lesbos* σ. 352

υπόνοιαν, πιστεύοντες ὅτι τὸ φύσημα θὰ παύσῃ ὅταν ἐκφωνηθῇ τὸ ὄνομα τοῦ ἐνόχου¹⁾. Ὁμοίως καὶ ἐν Εὐρυτανίᾳ²⁾. Εἰς δὲ τὴν Σκοτεινήν, χωρίον τοῦ τέως δήμου Ἀλέας τῆς Ἀργολίδος, ὅταν ἐν τῇ ἐστία τὰ χλωρὰ ξύλα κάνουν φύσημα, οἱ ἀκούοντες αὐτὰ ἐνοικοὶ λέγουσιν ὅτι «κάποιος τοὺς μελετάει» ἢ «τοὺς ἀναφέρει» ἐκ τῶν εἰς τὰ ξένα εὐρισκομένων συγγενῶν ἢ οἰκείων, καὶ διὰ τὰ μάθουν τίς οὗτος, μνημονεύουσιν ὀνομαστί πάντας τοὺς ἀπόντας· εὐρίσκουν δὲ ὅτι «ἐκεῖνος εἶναι ποῦ τοὺς μελετάει», ὅταν συγχρόνως μὲ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ὀνόματος παύσῃ καὶ ὁ σεισμὸς τῶν καιομένων ξύλων³⁾.

Πρὸς ἀποτροπὴν δὲ τοῦ κακοῦ ἐν Πελοποννήσῳ λέγουσιν ἐπιφθὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν ἐν Ἀργαλαστῇ συνηθιζομένην κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν ἀνακοίνωσιν τοῦ Χατζιώτη :

Ἄν εἶναι φίλος νὰ χαρῆ κι' ἂν εἶν' ὄχτρος νὰ σκάσῃ⁴⁾.

Ἐπίσης καὶ ἐν Ἠπειρῷ⁵⁾. Ἐν Λευκάδι, ὡς καὶ ἐνιαχοῦ τῆς Πελοποννήσου, συμπληρώνουσι τὴν ἐπιφθὴν διὰ δευτέρου στίχου καταρῶμενοι τὸν κακολογοῦντα τυχὸν γείτονα :

κι' ἂν εἶναι κακογείτονας, κακὴ φωτιά ν' τὸν κάψῃ⁶⁾.

1) Κατ' ἀνακοίνωσιν Μ. Παπαδόπουλου, δημοδιδασκάλου, διὰ τοῦ γυμνασιάρχου Κωνστ. Κασμάτη (1894).

2) Κατ' ἀνακοίνωσιν Στυλ. Βέσις, κατηγητοῦ : «Ἄμα κάψῃ ἢ φουτχιά, κάποιος αἰ τρώει (ἢ σὲ κατηγορεῖ, θέλει τὸ κακὸ σου), κι' ἄμα θέλ' εἰς νὰ τὸν καταλάβῃ ποῖός εἶναι, νὰ μιλιᾷς τὰ ὀνόματα ποῦ γινάσκῃς (ἢ ποῦ δασκίτευσαι), κι' ἄμα κάψῃ ἢ φουτχιά, κείος π θὰ κρέν' εἰς ἄλου κουδά, κείος αἰ τρώει».

3) Λαογραφ. Δ' 308.

4) Ἐξ ἰδίων παρατηρήσεων. — Ὁ Λ. Καταγιάννης ἐνθ. ἀν. παραφράζει τὴν ἐπιφθὴν ὡς ἑξῆς : «Ἄν μὲν φίλος ἄς χαρῆ, ἂν δ' ἐχθρὸς ἄς σκάσῃ». Ἐν Διμιτσάνῃ τῆς Γορτυνίας «ὅταν ἢ φωτιά εἰς τὸ τζάκι βουίτζῃ (ἢ κουβεντιάξῃ) πιστεύουν ὅτι εἶναι σημεῖον πῶς κάποιος μᾶς γλωσσοτρῶει καὶ λένε :

*Ἄν εἶναι φίλος ἄς χαρῆ, κι' ἂν εἶν' ἐχθρὸς ἄς σκάσῃ,
κι' ἂν εἶν' κακὴ γειτόνισσα, τὰ μάτια νὰ τῆς βγοῦνε».*

(Κατ' ἀνακοίνωσιν Π. Κωνσταντινοπούλου, ἐπιθεωρητοῦ τῆς δημ. ἐκπαιδεύσεως). Καὶ ἐν Λάστῃ τῆς Γορτυνίας ἐπιλέγουσι τὴν αὐτὴν ἐπιφθὴν :

*Ἄν εἶσαι φίλος νὰ χαρῆς, κι' ἂν εἶσ' ὄχτρος νὰ σκάσῃς,
κι' ἂν εἶσαι ἄνθρωπος κακός, νὰ σκάσῃς νὰ πλανιάξῃς.*

(Λαογραφ. Ε' 406). Εἰς τὰ χωρία τῆς Μεγαλοπόλεως, πιστεύοντες ὅταν τὰ καιόμενα ξύλα κροταλίξωσιν, ὅτι «κάποιος τοὺς κουβεντιάξει», ἐπιλέγουσι πρὸς ἀποτροπὴν : «Ὅποιος μᾶς κουβεντιάξει γιὰ καλὸ, καλὸ εἰς τὸ σπίτι του νὰ ἔχῃ, κι' ὅποιος μᾶς κουβεντιάξει γιὰ κακὸ, κακὸ νὰ βγάλλῃ εἰς τὸ λαϊμό». (Κατ' ἀνακοίνωσιν Δ. Α. Τσιρίμπα, φοιτητοῦ 1918).

5) Ζωγράφ. ἀγών Α' 198 : «Ἄν εἶσαι φ. νὰ χαρῆς κι' ἂν εἶσ' ὁ. νὰ σκάσῃς». Παραπλησίαν ἐπιφθὴν λέγουσιν ἐν Ἠπειρῷ καὶ ὅταν βλέπουν ἀράχνην περιπατοῦσαν, εὐρισκόμενοι ἐν ἀμφιβολίᾳ ἂν εἶναι αἰσιος ἢ ἀπαίσιος οἰωνός· «Ἄν εἶσαι φίλος νὰ σταθῆς, κι' ἂν εἶσ' ὄχτρος νὰ φύγῃς» (αὐτ.).

6) Κ. Π. Σύλλογ. τ. Η' σ. 423. Καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ, νομίζοντες ἀπαίσιον τὸν κροταλισμόν, ἐπιλέγουσιν :

Ὅμοιως καὶ ἐν Σύμῃ προσθέτουσιν εἰς τὴν ἐπιφθῆν δεῦτερον στίχον παλιλλογούντες :

"*Ἄν εἶσαι φίλος νὰ χαρῆς, ἂν εἶσ' ὀχτροὺς νὰ σκάσῃς
κι' ἂν εἶσαι καταναλιστῆς, νὰ σκάσῃς, νὰ πλαντάξῃς*"¹⁾).

Ἐνιαχοῦ δ' ἐπεκτείνουσι τὴν μαντικὴν ταύτην κατὰ τινὰ ἀναλογίαν καὶ ἐπὶ σωματικῶν παθήσεων, διεγειρουσῶν τὸ συναίσθημα καύσεως. Ἐν Ἠπειρῷ ἔταν σὲ καίῃ ὁ λαιμὸς χωρὶς νὰ φάγῃς τίποτε, λέγουσιν πῶς «*κάποιος σὲ κρένει*»²⁾. Ἐν Διμιτσάνῃ «*ἔταν τὸν τρώῃ κανένα ὁ λαιμὸς του εἶναι σημεῖον πῶς κάποιος τὸν γλωσσοτρῶει. Καὶ πρὸς ἀποτροπὴν καρφώνουσι μιὰ βελόνα ἔς τὸ πάτωμα ἢ ἔς τὸν τοῖχο καὶ ἔτσι καρφώνουσι τὸν ἐχτρό*»³⁾.

Αἱ δοξασίαι αὗται εἶναι κοιναὶ καὶ εἰς ἄλλους λαούς. Ἐν Παλέρμῳ τῆς Σικελίας ἔταν κροτῆ ἢ βομβῆ ἢ πυρά, πιστεύουσιν ὅτι μακρινὸν πρόσωπον ὁμιλεῖ δι' αὐτούς⁴⁾. Οἱ Βλάχοι τῆς Βουκοβίνας τὸν κρότον τῶν ἀνθράκων ἐν τῇ ἐστίᾳ ὑπολαμβάνουσι ὡς σημεῖον ὅτι κακολογεῖται ὁ οἰκοδεσπότης καὶ πρὸς ἀποτροπὴν ἀναδεύουσιν τοὺς ἀνθράκας μὲ τὴν πυράγραν⁵⁾. Πολλαχοῦ τῆς Γερμανίας ὁ κρότος τῶν ἀνθράκων ἐξηγεῖται ὡς σημαίνων κακολογίαν καὶ ἐριδας, πρὸς ἀποτροπὴν δὲ πτύουσιν ἐπὶ τῆς πυρᾶς ἢ ρίπτουσιν εἰς αὐτὴν ἄλας διὰ νὰ πάθῃ ὁ κακολογῶν⁶⁾. Ἐριδας δ' ἐν τῇ αἰκίᾳ σημαίνει κατὰ τὰς δοξασίας τῶν Βουλγάρων⁷⁾.

Πλὴν δὲ τούτων καὶ ἄλλα προγνωστικὰ συνάγουσιν ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν πυρᾶν. Ἐν Τήνῳ λέγουσιν ὅταν πετᾷ ἢ φωτιά σπῆται, ἔνεος ἢ ἄνεος ἔστιν. Ἐν Πλαγιά τῆς Βονίτσας, ὅτι ἔταν ὁ φούρνος καλῶς προμηνύει τὴν ἐλευσίαν

"*Ἄν εἶσαι φίλος νὰ χαρῆς, ἂν εἶσ' ἔχτροὺς νὰ σκάσῃς,
ἂν εἶσαι κακοθειλῆτῆς νὰ μὴ σουφιάσῃς νὰ σπῆς.*"

(Κατ' ἀνακοίνωσιν Π. Ι. Σταθάτου, φοιτητοῦ 1915).—Ἐν Λευκίμῃ τῆς Κερκύρας, προστίθεται καὶ τρίτος στίχος εἰς τὴν ἐπιφθῆν, ὁ δὲ δεῦτερος ἄλλην ἔχει κατάραν :

*κι' ἂν εἶναι κακογείτονας, τὰ μάτια του νὰ βγοῦνε,
τὰ σπῆτια του νὰ πῆσουνε, νὰ ξεθεμελιωθοῦνε.*

(Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ διδάκτορος Γερ. Σαλδάνου 1917).

1) Ζωγράφ. ἀγών Α' 214. Ἐν Σύμῃ λέγουσιν ὅτι ἡ φωτιά σπῆ ἢ κομματίζει ἐπὶ τῶν κρότων τῶν ἀνθράκων.

2) Λαογραφ. ἀρχεῖον ἀρ. 36 σ. 291, 17.

3) Κατ' ἀνακοίνωσιν Π. Κωνσταντινοπούλου 1919.

4) G. Pitré Usi e costumi, credenze e pregiudizi del popolo Siciliano τ. IV σ. 458. Ἄλλαχοῦ τῆς Σικελίας ἔταν κροτῆ ἢ φωτιά καὶ ὁ λύχνος ἀναπτόμενος κουδεντιάξῃ (parla), χύνουσιν ἐπάνω πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ ἀγιασμένον (αὐτ. σ. 457).

5) Zeitschrift d. östereich. Ver. f. Volksk. τ. III. σ. 118, 198. Ἐπίσης ὑπολαμβάνουσιν ὅτι προμηνύουσιν ἄνεμον ἢ καταιγίδα (αὐτ. σ. 118, 197).

6) Wuttke der deutsche Volksaberglaube 3ης ἐκδ. § 294 σ. 211. Βλ. καὶ Kuhn u. Schwartz Norddeutsche Sagen σ. 463 (ὅτι ἐν Stendal σημαίνουν ἐριδας).

7) Ad. Strausz die Bulgaren σ. 282.

8) Κατ' ἀνακοίνωσιν Στυλιανῆς Καραλή, δημοδιδασκάλου (1888).

φίλου. Ἐν Ρεκοῦνι τῆς Γορτυνίας, ὅτι ὅταν ἐκ τῆς πυρᾶς ἀναπηδήσῃ μετὰ κρότου ἄνθραξ, ἀναμένεται μουσαφίρης¹⁾. Καὶ ἐν Γερμανίᾳ ὁμοίως ἐπικρατεῖ ἡ δοξασία, ὅτι ὅταν σπινθηρίζῃ τὸ πῦρ ἐν τῇ ἐστίᾳ προμηνύεται ἐπίσκεψις, καθὼς ἐπίσης καὶ ὅταν τρίζῃ τὸ πῦρ ἐν τῇ θερμάστρᾳ ἢ πέσουν ἐξω τῆς θερμάστρας ἄνθρακες²⁾. Ἐν Οὐκρανίᾳ σημεῖον ἐπισκέψεως θεωρεῖται ὁ σπινθηρισμὸς τῆς ἐστίας³⁾, ἐν δὲ τῇ Κάτω Νορμανδίᾳ τὸ φύσημα τοῦ καιομένου χλωροῦ δαυλοῦ⁴⁾.

Παρατηροῦσι δὲ καὶ τὴν πύρωσιν τοῦ τρίποδος (κοινῶς σιδεροστιᾶς ἢ πυροστιᾶς), ὅταν ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐστίας, καὶ μαντεύονται ἐκ τῆς σπινθηροβολίας αὐτοῦ. Εἰς τὰ Λεδέτσοδα τῆς Λακεδαίμονος «ὅταν εἰς τὴν σιδεροστιᾶν μένουσιν μικραῖς σπῖθαις, εἶναι σημεῖον ὅτι κάποιος μουσαφίρης θὰ ἔλθῃ»⁵⁾. Ἐν Πλαγιᾷ τῆς Βονίτσης σπινθῆρες ἐκπεμπόμενοι ἐκ τοῦ τρίποδος κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς πυρᾶς, ἔνεκα ἀναφλέξεως τῆς καπνιάς του, προμηνύουσιν εἰσπραξιν χρημάτων. Τὸ αὐτὸ πιστεύουσι καὶ ἐν Λακκοβικίσις τῆς Μακεδονίας (κατ' ἀνακοίνωσιν I. Πρωΐου). Ἐν Ἡπείρῳ «ὄντα σκαντζιλιθρίζ' ἢ πυροστιᾶ, σημαίνει πῶς μετράει ὁ νοικοκύρης τὰ γρόσια του ἔς τὰ ξένα»⁶⁾. Ἐν Εὐρυτανίᾳ ὁμοίως θεωρεῖται προμήνυμα εἰσπράξεως χρημάτων, ἀφθόνων ἂν οἱ σπινθῆρες πέσωσιν ἐντὸς τῆς ἐστίας, ἀλλὰ ταχέως δαπανηθησομένων ἂν πέσωσιν ἐκτός· ἀλλ' ἐπίσης πιστεύεται εἶναι σημεῖον ὅτι ὑπάρχουσιν ἐχθροὶ τῆς οἰκογενείας⁷⁾. Ἐν Ἀδριανοπόλει ἡ σπινθηροβολία τοῦ ἐπὶ τοῦ τρίποδος τηγανίου ἢ τῆς χύτρας προμηνύει εὐτυχίαν, ἂν δ' ὑπάρχῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ νεᾶνις ἐν ἄρα γάμου, ἀρκετῶς ἢ γῆν ἀραβῆν καὶ γάμος μετὰ πλουσίῳ νέου⁸⁾. Τὸ ἀντίον δὲ ἐν Φαναρίῳ τῆς Θεσσαλίας πιστεύουσιν, ὅτι «ἂν ἡ πυροστιᾶ ὅταν εἶναι ἔς τὴ φωτιά ἔχῃ σπῖθαις πῶς σημαίνει ἀσθενεῖαν ἢ χρέος»⁹⁾. Ἐν Πελοποννήσῳ δὲ ὑπολαμβάνεται ὡς σημεῖον κακολογίας, ἦτοι ταυτίζεται πρὸς τὸ ἐκ τῶν κρότων τῶν ἀνθράκων μάντευμα. Εἰς τὰ Βούρβουρα τῆς Κυουρίας «ἅμα ἀνάψῃ ἢ σιδεροστιᾶ ἢ ἢ τέντζερη καὶ καίονται, κατακρένουσιν οἱ ἀποξίνοι τὸ σπίτι»¹⁰⁾. Εἰς Ρεκοῦνι τῆς Γορτυνίας, θεωρεῖται ὡς σημεῖον ὅτι

1) Ὁ Lawson ἐνθ. ἀν. σ. 328 σημειώνει, ὅτι ἂν σπινθῆρες ἢ στάκτη πέσουν ἐκ τῆς ἐστίας εἰς τὸ ἔδαφος, θεωρεῖται σημεῖον ἐνοχλήσεων καὶ ἐπικειμένων κακῶν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν μαρτυρεῖται ἄλλοθεν, οὐδὲ βεβαιώνει ἂν ἐξ ἰδίας παρατηρήσεως τὸ γινώσκει.

2) Wuttke ἐνθ. ἀν.

3) Revue des tradit. popul. τ. VI σ. 648.

4) Αὐτ. τ. IX σ. 560.

5) Κατ' ἀνακοίνωσιν N. I. Γεωργούλη, φοιτ.

6) Λαογραφ. ἀρχεῖον ἀρ. 36 σ. 291, 9 καὶ ἀρ. 51 σ. 94.

7) «Ἄμα βλέπῃς ἔς βαρουσιᾶ κατ' σπῖθαις, εἶναι λιπτά, κι' ἂν βγαίνει ὄξου, εἶναι μὲν λιπτά' ἀλλὰ θὰ φύδῃνι, γιατί κάποιους θὰ σ' τὰ πάρ, ἢ κάπ θὰ νὰ τὰ δώκῃς τζιριμέ. Ἄμα πάλ' δὲ βγαίνει ὄξου, θὰ πάρῃς πουλλά λιπτά. Ἄλλ' λένι πούς εἶνι οὐχτροί». (Ἀνακοίνωσις τοῦ καθηγητοῦ Στυλ. Βίου, παρά Κ. Βαστάκη ἐκ Δολιανῶν τῆς Εὐρυτανίας).

8) Λαογραφ. ἀρχ. ἀρ. 34 σ. 139.

9) Κατ' ἀνακοίνωσιν Λάμπρου Βαμπούλη, φοιτ. (1912).

10) Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ καθηγητοῦ Κ. I. Μαντζουράνη.

«μᾶς γλωσσοτρῶγουν». Εἰς τὴν Λάσταν δὲ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας «ὄταν ἡ σιδεροστιὰ ἢ ἡ τσουκάλα (χύτρα) σπινθηροβολοῦν, καιομένης τῆς ἐπ' αὐτῶν λιγνύος ἐκ τοῦ κάτωθεν πυρός, λέγουν ὅτι κάποιος μᾶς γλωσσοτρῶει (μᾶς κακολογεῖ) καὶ καταρῶνται: Νὰ φᾶν τὰ νύχια τους, ἢ Νὰ βγοῦν τὰ μάτια τους»¹⁾. Καὶ εἰς τοὺς Ἀργυράδες τῆς Κερκύρας «ὄποδας βλάλουμε τὸ daβά μας ἀπὸ τῆ στιὰ κι' ἀπετάει ἀποκατωθιὸ μοναχὸς του σπίθαις-σπίθαις, λέμε πῶς μᾶς κατακρένουνε οἱ ὀχτροὶ μας»²⁾.—Παραπλήσιοι δοξασῖαι φέρονται καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς. Ἐν Ἰσνέλῳ τῆς Ἰταλίας, ἂν εἰς τὴν καπνιὰν τῆς χύτρας, ἐπὶ τῆς πυρᾶς εὕρισκομένης, ἐπιφαίνονται λαμπροὶ σπινθῆρες, ἐξηγοῦνται ὅτι σημαίνουσι προσεχῆ καὶ ἀσφαλῆ ἐπάνοδον ἀποδημοῦντος, ἂν δ' ἀμυδροί, ἐξοδον ἢ δυστυχίαν³⁾. Ἐν Γερμανίᾳ (Eitzgebirge) ἂν εἰς τὴν χύτραν κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν αὐτῆς ἐκ τῆς πυρᾶς μείνωσι προσκεκολλημένοι ἄνθρακες, ὑποτίθεται ὅτι προμηγύουσι προσεχῆ ἐπίσκεψιν⁴⁾.

Καὶ ἡ ἀναλαμπὴ λύχνου ἢ κηρίου θεωρεῖται ὡς προαγγέλλουσα συμφορὰν, κατὰ δοξασίαν, ἣν ἀναφέρει ὁ Lawson (ἐνθ. ἀν.), μὴ σημειῶν ποῦ ἐπιχωριάζει αὕτη⁵⁾. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἀναφέρει καὶ ἑτέραν διὰ τοῦ πυρός μαντικὴν, δυστυχῶς ἐπίσης ἄνευ δηλώσεως τοῦ τόπου, ὅπου ἐπικρατεῖ, ἢ τοῦ ἀνακοινώσαντος περὶ ταύτης. Εἰς τὸν τρόπον τοῦτον τῆς μαντικῆς προσφεύγουσιν οἱ ἀρραβωνισμένοι. Ἐπὶ ἀνημμένῳ ἄνθρακι τῆς ἐστίας, ὡς λέγει, ἐπιθέτουσι δύο φύλλα βασιλικοῦ· καὶ ἂν μὲν τὰτα μείνωσιν ἀσάλευτα καὶ καῶσιν ἀσφοφτί, εἶναι σημεῖον ὅτι τὸ ἀνθρώπιον θά διανύσῃ ἐν ἁρμονίᾳ τὸν βίον· ἂν δὲ σπινθηροβολήσωσι, ἂν ἢ ἀεὶ θῶσιν ἄνευ συμγύσεων καὶ ἐρίδων τὸν ἐγγαμὸν βίον αὐτῶν ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ, τοὺς ὁποίους ἐκπροσωποῦσι: τὰ φύλλα τοῦ βασιλικοῦ, καὶ ἂν τέλος καῶσι μετ' ἰσχυροῦ κρότου καὶ ἐκπηδήσωσιν ἐκ τοῦ ἄνθρακος, τοῦτο φανερώνει ἀσυμφωνίαν χαρακτήρων καὶ δεικνύει ὅτι ὁ μελετώμενος γάμος εἶναι ἀνάρμοστος.

Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου τρόπον μαντεύονται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος εἰς τακτὴν ἡμέραν, τὴν παραμονὴν τοῦ νέου ἔτους, ὅτε ἐκ παλαιᾶς συνηθείας, ἀπὸ τῶν πρώτων βυζαντινῶν χρόνων διατηρηθείσης, δοκιμάζουσι παντοιοτρόπως τὴν τύχην των. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς μαντείας ἔχει ἴδιον ὄνομα, ἐν Κύπρῳ μὲν Ἔη Βασίλης καλούμενος ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἑορταζομένου τὴν πρώτην τοῦ ἔτους ἀγίου Βασιλείου, ἐν Παγγαίῳ δὲ Χαρβασίλα (ἀπὸ τῆς ἐπιφωνήσεως τῶν παιδῶν γειὰ χαρά, γειὰ Βασίλη), ἐν Θράκῃ δὲ σοῦρβα, ὡς καλεῖται πολλαχοῦ τῆς Μακεδονίας (καὶ σοῦρουβα) ἢ νύξ τῆς πρωτοχρονιάς

1) Λαογραφ. Ε' 407.

2) Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ διδάκτορος Γερμ. Σαλβάνου (1917).

3) Archivio per le tradiz. popolari 1898 σ. 322.

4) Wuttke ἐνθ. ἀν.

5) Μαντικὴν ἀπὸ τῆς φλογὸς τῶν λύχνων ἀναφέρει καὶ ὁ Ψελλὸς ἐν τῇ περὶ ὠμοπλατοσκοπίας καὶ οἰωνοσκοπίας συνταγματικῇ, ὅπερ ἐδημοσίευσεν ἐν Παρθενῶνι 1872 τ. Β' σ. 1097: «καὶ περὶ τὰς μύξεις δὲ τῶν λύχνων ἂν συναθροίζωνται μύκητες χειμῶνα σημαίνουσιν».

καί ὁ κατ' αὐτήν ἀγυρμός τῶν παιδῶν. Περὶ τῆς ἑτυμολογίας τῆς λέξεως ταύτης νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ διαλάβωμέν πως πλατύτερον.

Ὁ Gustav Meyer ¹⁾ τὸν τύπον *σούρουβα* (τά), ὃν εὑρεν εἰς τὴν μελέτην τοῦ Μπουντώνα περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τοῦ Βελθεντοῦ καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ ²⁾, σημαίνοντα τὴν νύκτα τῆς πρωτοχρονιάς ³⁾, καταλέγει μεταξὺ τῶν σλαβικῶν λέξεων, ἃς παρέλαθεν ἢ ἑλληνική, καὶ ἀναφέρει ἐκ τῆς βουλγαρικῆς τὰς λ. *σούραβα γιοδούνα* καὶ *σούρβα γιοδούνα* καὶ *σούρβακ*, σημαίνουσαι τὸ νέον ἔτος· ἐνδοιάζων δ' ὁμοίως παρατηρεῖ ὅτι ἡ λ. εἶναι μονήρης καὶ ἄδηλος. Ἄλλ' ὁ Abbott ⁴⁾ ἀδιστακτικῶς θεωρεῖ τὴν λέξιν βουλγαρικὴν, σημαίνουσαν τὸν κλῶνα. Ἀπορῶ πῶς διέφυγε τὸν Meyer ⁵⁾ ἢ ἀληθῆς ἑτυμολογία τῆς λ. ἐκ τοῦ λατινικοῦ *sorbum* ἢ *σοῦρβα* ἢ *σουρβιά* καὶ ἐν τῇ ποντικῇ διαλέκτῳ *οὔβα* (ἑλλ. *οὔα*, *οὔα*) εἶναι ἢ *Sorbus domestica* L. ⁶⁾. Ἐλαθε δ' ἢ πρώτη τοῦ ἔτους τὸ ὄνομα *σούρβα* ἢ *τὰ σούρουβα*, διότι μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας τὴν ἡμέραν ταύτην (ἐνιαχοῦ, ὡς ἐν Βιζύῃ τῆς Θράκης, τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανίων, ἴσως δὲ καὶ ἐν Βελθεντῷ θὰ γίνεται ἢ θὰ ἐγίνετο τοῦτο, ὡς δεικνύει τῆς ἡμέρας ἢ ὀνομασία *τὰ σούρουβα*) ποιοῦσιν ἀγυρμόν, κρατοῦντες κλάδους *σουρβιάς* (τοῖς *σουρβιαῖς*) δι' ὧν *σουρβίζουν* (κτυποῦσι) τοὺς ἐντυγχάνοντας ἐπιφωνοῦντες «*Σοῦρβα, σοῦρβα! γερὸ κορμί, γερὸ σταυρί, ὄλο γειὰ καὶ δύναμη καὶ τοῦ χρόνι γερὸ!*» ⁷⁾ *Σοῦρβα* δὲ λέγονται προσέτι καὶ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Neugriechische Studien II, 2, 50

2) Ἀρχαία τῆς νέας ἑλληνικῆς λ. 2, 104

3) Ὅπως ὁ Meyer, καὶ ταύτην ἀληθῆς τὴν ἀρχαίαν ἔχει πολλαχοῦ τῆς Μακεδονίας. Ἄλλ' ὁ Μπουντώνας, οὗ τὴν μαρτυρίαν ἐπισημαίνεται, λέγει ὅτι ἐν Βελθεντῷ σημαίνει τὴν πρὸ τῆς παραμονῆς τῶν Θεοφανίων νύκτα.

4) Macedonian Folklore σ. 81.

5) Ὁ Meyer Neugr. St. III 62 γινώσκει τὰ ὀνόματα *σοῦρβα* καὶ *σουρβιά* (ἢ) καὶ ὀρθῶς ἑτυμολογεῖ αὐτὰ ἐκ τῆς λατινικῆς ἢ ἐκ τῆς ἰταλικῆς (*sorba*). Ἀλλὰ δὲν διέκρινεν ὅτι τὰ *σούρουβα* εἶναι ἄλλος τύπος τούτων καὶ εἴκασεν ὅτι εἶναι σλαβικῆς προελεύσεως· διότι μόνον τὴν ἐν Βελθεντῷ χρῆσιν γινώσκων δὲν ἦτο δυνατόν ἔνεκα τῆς διαφορᾶς τῆς σημασίας νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ταυτότητα τῶν λέξεων.

6) Βλ. Σπ. Μηλιαράκη ἐν Ἐπιστημ. ἐπιτηρίδι τοῦ Πανεπ. Δ' σ. 269. Ὁ Langkavel Botanik der späteren Griechen σ. 8. 9 ἀναφέρει ὀνόματα *σοῦρβα* καὶ *σοῦλβα* τῆς μεσπολιᾶς (*Mespilus germanica* L.) καὶ *σοῦρρον* καὶ *σουρβία* τῆς *Sorbus domestica* L.

7) Βιζυητὸς ἐν Ἐστία 1883 τ. ΙΓ' σ. 670 (Βιζύη). Ἐνιαχοῦ τῆς Μακεδονίας οἱ παῖδες τύπτουσι τοὺς ἐντυγχάνοντας μὲ χλωροὺς κλάδους κρνεῖας ἢ ἐλαίας, ἐπιφωνοῦντες: «*Σοῦρβα, σοῦρβα, καὶ τοῦ χρόνου γερὸ! σὺν τῇ σοῦρβα*» (Abbott ἐνθ. ἀν. σ. 80—1). Ἐν Λακκοδικίῳ τοῦ Παγγαίου, οἱ παῖδες μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ποιοῦσιν ἀγυρμόν κρατοῦντες κλάδους ἐλαίας καὶ ἄθροντες τὸ ἔσσημα τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, πρὸ δὲ τῆς λειτουργίας, ὅταν σημάνωσιν οἱ κώδωνες, περιέρχονται τὴν κωμόπολιν κρούοντες διὰ ξύλων καὶ ῥοπάλων τὰς θύρας παρῶν τῶν οἰκιῶν καὶ κράζοντες συνάμα: «*Γειὰ, χαρὰ κι' Ἁγ Βασίλης, πολλὰ σιτάρια, πολλὰ κριθάρια, πολλὰ πιδοῦδια*» (Γουσίου ἢ κατὰ τὸ Παγγαίον χώρα σ. 37—8=Abbott σ. 80). Ἐν Ῥοδολίθῃ τοῦ Παγγαίου νέοι κρατοῦντες κοντὰ ῥοπάλα περιέρχονται ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου μέχρι τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, κρούοντες τὰς θύρας καὶ ἐπιλέγοντες ῥυθμικῶς πρὸ ἐκάστης οἰκίας: «*Χαρβασίλα, τουμασίλα, πουλὸ σιτάρ, πουλὸ κριθάρ, πουλὸ μπικρέτ [ἄφθονία, λ. τουρκ.], γιὸν χαρὰ, γειὰ Βασίλη, μάλαμα κι' ἄσσημι*

οί κλάδοι τῆς σουρβιάς, ὧν οἱ ὀφθαλμοὶ πρὸς μαντείαν τίθενται εἰς τὴν ἐστίαν, ὡς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω. Τὸν τρόπον τοῦτον τῆς μαντικῆς ἔχουσι καὶ οἱ Βούλγαροι. Τὴν παραμονὴν τῆς πρωτοχρονιάς κόπτονται τόσοι κλάδοι κρανείας, ὅσοι εἶναι οἱ ἐν τῇ οἴκῳ, καὶ ὁ οἰκοδεσπότης ρίπτει εἰς τὸ ὄνομα ἐκάστου ἀνὰ ἓνα κλάδον εἰς τὴν ἐστίαν λέγων: «Ἄν θὰ περάσῃ γερὸς τὸν καινούριον χρόνον, θὰ βροντήξῃ». Καὶ ἂν μὲν ὁ κλάδος τρίξῃ, ἐκεῖνος ὄν ὠνομάτισε θὰ περάσῃ καλὰ, εἰ δὲ μὴ δὲν θὰ διέλιθῃ ὑγιῆς τὸ ἔτος, καὶ ἂν ὁ κλάδος ἔλος κατ' ἀψοφητί, θ' ἀποθάνῃ¹⁾. Ὅθεν πιθανώτατον φαίνεται ὅτι οἱ Βούλγαροι παραλαβόντες τὴν συνήθειαν παρὰ τῶν Ἑλλήνων συμπαρέλαβον καὶ τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἐν τῇ γλώσσῃ των σημαίνει μόνον τὴν πρωτοχρονίαν, ὅχι δὲ καὶ τὸ δένδρον καὶ τοὺς κλάδους αὐτοῦ, ὡς ἐν τῇ ἑλληνικῇ.

Διὰ κλάδων τῆς σουρβιάς μαντεύονται ἐν Θράκῃ· ἐν Βιζύῃ τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανίων θέτουσιν εἰς τὴν ἐστίαν ἐκ τοῦ κλάδου ἓνα ὀφθαλμὸν (σοῦρβο) ἐπ' ὀνόματι ἐνὸς μέλους τῆς οἰκογενείας καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἀναφλέξεως αὐτοῦ προσιωνίζονται περὶ τοῦ μέλλοντος. Καλλίστην περιγραφὴν τοῦ ἔθιμου ἔχει ὁ Βιζυηνὸς ἐν τῇ διηγήματί του «Ποῖος ἦτον ὁ φονεὺς τοῦ ἀδελφοῦ μου». Ἐν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας φέρει μιὰ σουρβιά. «Ἐνα μεγάλο κλωνὶ γεμάτο σφιχτὰ καὶ πράσινα μάτια». Μετὰ αὐτὸ θὰ ἴδουν ὅλοι τὴν τύχην των. Κάθηνται ἔς τὸ παραγῶνι καὶ χωρίζουσι τὴν φωτιά σὲ δύο μεριαῖς. Ἐκεῖνος ποῦ ἔφερε τὴ σουρβιά ἀρχίζει καὶ ρίπτει τὰ σουρβὰ ἔς τὴ μέση, «πὰ ἔς τὴν καυτερὴ τὴν πλάκα», ὀνοματίζων τὸ καλόν. Ἄν τὸ σουρβον βροντήξῃ καὶ πηδήξῃ καὶ ἐδῇ ἀπ' αὐτὴν στακὰ, εἶναι καλὸν σημεῖον. Ἄν δ' ἔμωσ καπνίσῃ μόνον καὶ μαυρίσῃ καὶ μείνῃ ἔς τὸν τόπον, εἶναι σημεῖον θανάτου²⁾. Ἐν Λακκοδικίοις μαντεύονται τὴν παραμονὴν τῆς πρωτοχρονιάς διὰ φύλλων ἐλαίας, ὅχι δὲ περὶ ὑγείας καὶ ζωῆς ἀλλὰ περὶ ἀγάπης. Μετὰ τὸ δεῖπνον κάθηνται πάντες πέριξ τῆς ἐστίας καὶ θέτουσιν ἐπὶ ἡσύχου πυρᾶς ἀνὰ δύο φύλλα ἀγριελαίας, ἣτις ὀνομάζεται *χαρβασίλα*. Ὁ θέτων ἐπὶ τῆς πυρᾶς τὰ φύλλα ταῦτα λέγει κατὰ διάνοιαν, ὅτι τὸ ἐν φύλλον παριστᾷ τὸν δεῖνα νέον καὶ τὸ ἕτερον τὴν δεῖνα παρθένον. Εἶτα παρατηρεῖ, ἂν τὰ φύλλα ταῦτα πηδῇσῳσι

κί χρουσὸ προυζύμ» καὶ ἄδοντες εὐχετικά ἄσματα, ἀνθ' ὧν φιλοδωροῦνται παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότη (Κατ' ἀνακοίνωσιν Ἀγγέλου Παπακωνσταντίνου, φ. φ.). Ἐν Σιατίστῃ τῆς Μακεδονίας τὴν νύκτα τῆς παραμονῆς περιέρχονται τὰς ὁδοὺς θορυβοῦντες μετημφισμένοι φέροντες κώδωνας, καλούμενοι *μουμπουσαρία* (Πολίτου Παραδόσεις σ. 1274 καὶ κατ' ἀνακοίνωσιν Ι. Δ. Σαχίνη). Τὰ κτυπήματα τῶν ἐντυγχανόντων διὰ χλωρῶν κλάδων, συνηθιζόμενα καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ δὴ καὶ εἰς ἄλλας ἐφορτὰς, ἀνάγονται εἰς ἄλλην κατηγορίαν ἔθιμων, κοινῶν καὶ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἄλλοις πολλοῖς λαοῖς. Περὶ τούτων ἴσως διαλάδωμεν ἐν ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ διὰ μακρῶν. [Βλ. Λαογραφ. Γ' 325 κέ.—Λαογρ. Σύμμ. Β' σ. 302 κέ.].

1) *Ad. Strausz*: die Bulgaren σ. 331. Ὁ *Arnaudoff* (die bulgarischen Festbräuche, Leipzig 1917 σ. 14) ἀναφέρει ὡς βουλγαρικὴν δῆθεν τὴν ἐν Ξάνθῃ ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν κατὰ τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων νὰ μαντεύωνται ρίπτοντες κράνα εἰς τὴν πυράν, καὶ προσιωνιζόμενοι ὑγείαν μὲν ἂν ἀνοίξουν προτοῦ καοῦν, ἂν δὲ καοῦν προτοῦ ἀνοίξουν ἀσθενείαν.

2) Ἐστία 1883 τ. ΙΓ' σ. 670.

καὶ πλησιάζωσιν ἀλλήλα, συμπεραίνουνσιν ὅτι ὁ νέος καὶ ἡ παρθένος, οὗς παριστῶσι τὰ φύλλα τῆς χαρβασίλας, ἀνταγαπῶνται, τοῦναντίον δέ, ἂν ἐκάτερον φύλλον λάβῃ ἀντίθετον διεύθυνσιν. "Ἄν δὲ πάλιν ἀμφοτέρα τὰ ἐπὶ τῆς πυρᾶς φύλλα καῶσι, συμπεραίνει: ὅτι ἡ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη εἶναι μεγίστη»¹⁾. Ἄλλαχοῦ τῆς Μακεδονίας ἀντὶ φύλλων ἐλαίας θέτουν δύο κράνα ἐπ' ὀνόματι ἐνὸς νέου καὶ μιᾶς νέας· καὶ ἂν μὲν τὸ ἕτερον τῶν κράνων καῆ καὶ ἐκπηδήσῃ ἐκ τοῦ πυρός, συνάγουσιν ἐκ τούτου ὅτι ὁ εἷς τοῦ ζεύγους συμπαθεῖ πρὸς τὸν ἄλλον, ἂν δ' ἀμφοτέρα ἀναφλεχθῶσι καὶ ἐκπηδήσωσιν ὅτι ἡ συμπάθεια εἶναι ἀμοιβαία, καὶ ὅτι εἶναι ἀδιάφοροι ἂν δὲν ἀναφλεχθῶσι τὰ κράνα²⁾.

Εἰς ἄλλα μέρη τῆς Μακεδονίας μαντεύονται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον διὰ κόκκων σίτου. Εἰς τοὺς Γριντάδες τῶν Χασίων τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων καὶ τὴν πρωτοχρονιὰν «βάζομεν ἕνα κόκκον σιτᾶρι εἰς τὸ φκυάρι τῆς ἐστίας καὶ κανονίζομεν διὰ ποιὸν θὰ βάλωμε. Βάζομεν τὸ φκυάρι μὲ τὸν κόκκον τοῦ σιταργιοῦ εἰς τὴν φωτιὰν ἐπάνω καὶ ἂν τὸ σιτᾶρι δὲν πριτοίση, νὰ κάμη πρίτσ, θὰ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος· ἂν δὲν πριτοίση καὶ σκάσῃ μόνον καὶ κάμη πίφ, καὶ δὲν κουνηθῇ ἀπὸ τὸν τόπον του, θὰ πεθάνῃ ὁ ἄνθρωπος αὐτός»³⁾. Εἰς τὸ Λιτόχωρον τὴν παραμονὴν τῆς πρωτοχρονιάς γίνεται τὸ λεγόμενον πῆδημα τῆς τύχης· εἰς τὴν πυρὰν τῆς ἐστίας ρίπτεται εἰς κόκκος σίτου ἐπ' ὀνόματι ἐκάστου μέλους τῆς οἰκογενείας, καὶ ἂν μὲν ὁ κόκκος διασπασθῇ καὶ ἀναπηδήσῃ πρὸς τὴν πυρὰν, τὸ πῆδημα εἶναι δυσσοίωνον, προμηνῦον ἀπώλειαν τῆς περιουσίας καὶ κατὰ τὴν ἑξῆς. ἂν δὲ πρὸς τὰ ἐκτός, σημαίνει ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀπομαζόμενου, ἐλάττω μὲν καὶ εὐτυχίαν πρὸς τὰ ὀνόματι μεταποσθεῖς, κακίην δὲ καὶ ὀλεθρίαν πρὸς τὰ ἄριστερά· ἂν δὲ δὲν σαλεύσῃ ὁ κόκκος ἀλλὰ καῆ ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως, εἶναι σημεῖον θανάτου ἢ δεινῆς νόσου⁴⁾. Εἰς δὲ τὴν Βέρμπιανην κατὰ τὴν πρώτην τῆς πρώτης τοῦ ἔτους ρίπτει ἕκαστον μέλος τῆς οἰκογενείας εἰς τὸ πῦρ τῆς ἐστίας ἀνά ἕνα κόκκον σίτου διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην του· θεωρεῖται δὲ τυχηρότερος ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου ὁ κόκκος κροτήσῃ περισσότερο⁵⁾. Διὰ κόκκων σίτου μαντεύονται τὴν παραμονὴν τῆς πρωτοχρονιάς καὶ αἱ βλαχόφωνοι ἄγαμοι νεάνιδες τῆς Πίνδου⁶⁾.

1) Γούσιος ἐνθ. ἀν. σ. 49—Abbott σ. 78.

2) Abbott σ. 78—9.

3) Λαογρ. Γ' 132—3. Τοὺς ἐκτραγέντας κόκκους συνάγει ἡ οἰκοδέσποινα καὶ τὸ πρῶτ τοὺς ρίπτει εἰς πηγὰδι διὰ νὰ μὴ τοὺς φάγῃ ἢ πατήσῃ κανεῖς (αὐτ.).

4) Παρνασσός 1882 Γ' 398.

5) Λαογραφ. Δ' 409.

6) Λαογραφ. Γ' 169—171. Καθαρίζουσαι διὰ τῆς πυράγρας ἐν τετράγωνον μέρος τῆς ἐστίας ἐντὸς τῆς πυρᾶς ρίπτουσι δύο κόκκους σίτου δι' ἐκάστην, μαντευόμεναι ἐκ τῆς ἀναπηδήσεως καὶ τῆς κατευθύνσεως τῶν κόκκων περὶ τοῦ μέλλοντος συζύγου, καὶ περὶ τοῦ καταλλήλου ἢ ἀσυμβιβάστου τοῦ συνοικεσίου. Καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον μαντεύονται καὶ δοάκις θέλουσι νὰ γνωρίσουν τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς τοῦ μέλλοντος συζύγου, μεταχειριζόμενοι ἕνα κόκκον ἀραβοσίτου ἀντὶ δύο, καὶ ἐκ τῆς διευθύνσεως ἣν λαμβάνει εἰκάζοντες τὸν τόπον· ἂν ἐκπηδήσῃ ἐκτός τῆς ἐστίας, ὁ μέλλων σύζυγος θὰ κατάγεται ἐξ ἄλλου χωρίου, ἂν δ' ἀπανθρακωθῇ ὅπου ἔπεσε, ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἡ μαντευομένη.

καὶ οἱ Βούλγαροι τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων ¹⁾).

Ἐν Τιρνάβῳ τῆς Θεσσαλίας ἀντὶ κόκκων σίτου ρίπτουσιν εἰς τὴν πυρὰν τὴν παραμονὴν τῆς πρωτοχρονιάς μαντευόμενοι κόκκους ἄλατος, ἐπ' ὀνόματι ἐκάστου μέλους τῆς αἰκογενείας. Καὶ ἂν μὲν ἐκπηδῆσῃ θεωροῦσιν εὐοίωνον, μὴνυον ὑγίαν, ἂν δὲ μὴ σημεῖον μέλλοντος θανάτου, ὅτι «δὲν θὰ τὸν εὖρη ὁ χρόνος» ²⁾).

Ἐν Κύπρῳ τὴν παραμονὴν τοῦ νέου ἔτους μαντεύονται διὰ φύλλων ἐλαίας. Κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Σακελλαρίου «ἐκ τῶν κλάδων τῆς ἐλαίας κόπτοντες τὰ φύλλα συναθροίζουσιν αὐτὰ καὶ καθήμενοι περὶ τὴν φωτιὰν παίζουσι τὸν Ἄγην Βασίλῃν, ἣτοι ρίπτουσιν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὴν φωτιὰν ἕκαστος φύλλον ἐλαίας, καὶ λέγοντες

*Ἄη Βασίλη βασιλιᾶ,
ποῦ ξουσιάζεις τὸν τουνιάν,
ισ' αἰ δεῖξε ισ' αἰ φανέρωσε
ἄμ μ' ἀγαπᾶ ὁ δεῖνα (ἡ δεῖνα)*

παρατηροῦσι μετὰ προσοχῆς τὰς ἐντὸς αὐτῆς κινήσεις αὐτοῦ· διότι νομίζουσιν ὅτι ἐκ τῆς ζωηρᾶς κινήσεως ἐξάγεται συμπέρασμα ζωηρᾶς ἀγάπης, ἐκ δὲ τῆς ἀσθενοῦς, ἀσθενοῦς ἀγάπης, καὶ ἐκ τῆς ἄνευ κινήσεως ὀλοκαυτώσεως αὐτοῦ, παντελοῦς ἐλλείψεως ἀγάπης. Τὰ ποτελέσματα δ' αὐτοῦ συνοδεύονται μετ' ἀναλόγων ἐνδείξεων χαρᾶς ἢ ἀθυμίας ἐκ μέρους τῶν ἐπιλαττομένων, γελώτων δὲ καὶ εἰρωνείας καὶ θορύβου ἐκ μέρους τῶν ἀλληλοδιαδοχῶν ³⁾).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

1) *Arnaudoff* ἐνθ. ἀν.—Ἐν Πύργῳ δὲ καὶ Βασιλῆϊ τὴν νύκτα τοῦ ἀγίου Ἰγνατίου (Δεκεμβρίου 20 ἢ Ἰανουαρίου 29) ψήνους διὰ τὸν πρῶτον ἀποκρίπτην κόκκους ἀραβοσίτου, καὶ ἂν οἱ περισσότεροι ἀνοίξουν, θὰ ἐκκολαφθοῦν ἀπὸ τῆς ἀγά τῆς κλώσσης ἀλέκτορες, ἂν δ' ὀλίγοι ὄρνιθες (αὐτ. σ. 16).

2) Κατ' ἀνακοίνωσιν Χριστοφόρου Ι. Φόρου, καθηγητοῦ. Ἐν Γκιουμουλτζίνα τῆς Θράκης ρίπτουσι τρεῖς κόκκους ἄλατος εἰς τὸ πῦρ οἱ πάσχοντες ἐκ κεφαλαλγίας. "An patladisson (ἂν σπᾶσουν) οἱ κόκκοι, συνάγουσιν ὅτι θὰ παρέλθῃ ἡ κεφαλαλγία.

3) Ἄθ. Σακελλαρίου Κυπριακά, Ἄθ. 1890 τ. Α' σ. 716. Τὸ ἔθιμον περιγράφει καὶ ἀνώτατος Κύπριος ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ ἐφημερίδι Ἐστία τῆς 1 Ἰανουαρίου 1897 σ. 1, ὁπόθεν περίληψις ἐν *Revue des tradit. popul.* 1897 σ. 242. Ἔτερος δ' ἐν Κρητικῷ ἀστέρει τ. Α' σ. 89 (30 Ἀπριλ. 1907). Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ἐν Λεμεσοῦ Ξ. Π. Φαρμακίδου, οἱ συνερχόμενοι εἰς ἐσπερίδας τὴν παραμονὴν τῆς πρωτοχρονιάς εἶναι κατὰ τὸ κλειστόν συγγενεῖς. Κἀθηνται δὲ πάντες περὶ τὸ πύραυνον (*φουκοῦν*), κρατοῦντες ἀνά χεῖρας κλῶνον ἐλαίας. Ἐκ τούτου ἀποκόπτων ἕκαστος φύλλα θέτει ταῦτα ἀνεστραμμένα, ἐπέδων τὴν ἐπιφθῆν. Καὶ ἂν μὲν τὸ φύλλον τῆς ἐλαίας θερμαινόμενον ἀναπηδῆσῃ καὶ ἀνατραπῇ μετὰ κρότου, θεωρεῖται ὡς ἐνδειξις, ὅτι ὁ ὀνομασθεὶς ἐν τῇ ἐπιφθῆ ἀγαπᾶ τὸν μαντευόμενον, ἂν δὲ τούτο δὲν συμβῇ, ὅτι δὲν τὸν ἀγαπᾶ. Ἡ μαντεία ἐπαναλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τρεῖς ἢ καὶ πλέον πρὸς μαῖζονα βεβαίωσιν. Πάντως δ' ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου ζητεῖται νὰ γνωσθῶσι τὰ συναισθήματα, πρέπει νὰ εἶναι συγγενῆς τοῦ μαντευσόμενου, διότι εἰς τὰς οἰκογενειακὰς συναθροίσεις θεωρεῖται ἀπρεπῆς ἢ πολυπραγμοσύνη περὶ ἐρωτικῶν σχέσεων. Ἀνακοίνωσις δὲ τοῦ Κυπρίου ἐπίσης Χρ. Γ. Πανταλίδου, συντάκτου τοῦ Ἱστορικοῦ λεξικοῦ, προσθέτει εἰς ταῦτα καὶ τὴν λεπτομέρειαν ὅτι κατὰ τὴν ἐσπερίδα τῆς παραμονῆς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου αἱ γυναῖκες κείουσι φύλλα ἐλαίας ἐκκλησιασθείσης, ἐξ ἐκείνης δηλ. τὴν ὁποῖαν λαμβάνουσι κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Βαβῶν, καὶ ἐπιλέγουσι τὴν ἐπιφθῆν Ἄη Βασίλη βασιλιᾶ κτλ.

ἐπίσης δι' ἐλαίας γίνεται ἡ μαντεία τὴν παραμονὴν τοῦ νέου ἔτους. Αἱ μεμνη-
στευμένοι «ρίπτουν ἐπὶ τοῦ πυράνου ἐλαίας κλῶνον χλωρὸν αὐθημερὸν κο-
πέντα· ἐὰν κροτῇ, οἰωνίζονται ὅτι ἀνταγαπῶνται. Τοῦτο πράττουσι καὶ ἄλλοι
ἄγαμοι καὶ ἔγγαμοι ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ὀρίζοντες θέμα τι, τοῦ ὁποίου
λαμβάνουσι θετικὴν ἀπάντησιν, ὅταν τὰ φύλλα κροτήσωσιν, ἀρνητικὴν δὲ
ὅταν καῶσιν»¹⁾. Ἐν Τραπεζοῦντι παιδία συνήθως εἶναι τὰ μαντευόμενα διὰ
φύλλων ἐλαίας ἐν οἰκογενειακῇ συναθροίσει κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς πρωτο-
χρονίας ἂν τ' ἀγαπᾷ ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ὠνομάτισαν ἐπιθέτοντες τὸ φύλλον
ἐπὶ τῆς πυρᾶς· ἢ μετὰ κρότου ῥῆξις τοῦ φύλλου θεωρεῖται καὶ ἐνταῦθα σημεῖον
ἀγάπης, ἢ δὲ ἄψοφος καῦσις ἀδιαφορίας²⁾. Ἐν Λέσβῳ δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν
ἐσπέραν τὰ κοράσια θέτουν εἰς τὸ πῦρ πρινάριον καὶ ἐκ τοῦ κρότου αὐτοῦ
καιομένου μαντεύονται περὶ τοῦ μέλλοντος συζύγου των, καὶ περὶ ὄλων ἐν
γένει τῶν ἐνδιαφερόντων αὐτὰ ζητημάτων, ἂν λ. χ. ἢ φοράδα θὰ γεννήσῃ
πουλάρι καὶ τὰ παρόμοια³⁾. Παραπλήσιος μαντικὸς τρόπος εἶναι ὁ συνειθιζό-
μενος ὁποτεδήποτε καὶ ὅχι ἐν τακτῇ ἡμέρᾳ ἐν Γκιουμουλτζίνᾳ διὰ τῆς καύ-
σεως καρυοφύλλου εἰς τὴν φλόγα τῆς λαμπάδος τῆς Ἀναστάσεως⁴⁾.

Τῶν ἄλλων λαῶν οἱ Βούλγαροι μόνον, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, γινώσκουσι τὸ
εἶδος τοῦτο τῆς μαντικῆς, πιθανότατα παρὰ τῶν Ἑλλήνων παραλαβόντες.
Διειρηθήθησαν ὁ δμως παρὰ τοὺς ἀγνοοῦσιν τινες προϋποθέτουσαι τὴν ἐπικρά-
τησιν ἐν τῷ παρελθόντι τοιαύτων ἀπειριῶν. Παρὰ τοῖς Λέτταις κατὰ τοὺς
γάμους τῶν ἑγγαμῶν καὶ ἡ τῆς ἀγάπης ἀνάπτουσι πῦρ ἐκ ξύλων σημύδας ἂν
ἀπορῦσως καῶσιν τὰ ξύλα εἶναι σημεῖον ὅτι ἐν ἑμοναίᾳ θὰ διέλθωσι τὸν βίον,
ἂν δὲ τρίζοντα καὶ σπινθηροβάλλουσι προοιωνίζονται διχόνοιαν καὶ ἔριδας⁵⁾.
Ἐν τοῖς περιχώροις τοῦ Μέντε ἐκ τοῦ τρόπου τῆς καύσεως κόκκων σίτου ῥί-
πτομένων εἰς τὸ πῦρ κατὰ τὸ δωδεκάημερον μαντεύονται ὁποῖα θὰ εἶναι ἡ
τιμὴ τοῦ σίτου⁶⁾. Ἐν Οὐαλίᾳ προοιωνίζοντο τὸ μέλλον ἐκ τοῦ κρότου τῶν
εἰς τὴν πυρὰν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ῥιπτομένων καρυδίων⁷⁾. Καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ

1) Ζωγράφ. ἀγών Α' 213.

2) Ἀστὴρ τοῦ Πόντου, Τραπεζ. 1886 τ. Β' σ. 46. Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Ἰω. Βαλα-
δάνη (Λαογραφ. ἀρχεῖον ἀρ. 141 σ. 53) οἱ παῖδες, ἐνίοτε δὲ καὶ πρεσβύτεροι κοινωνοῦντες
τῆς παιδείας κατὰ τὴν ἐσπέραν τῶν Καλάνδων, ῥίπτουσι φύλλα ἐλαίας βρέχοντας τῷ σιέλῳ
ἐπὶ τοὺς ἀνθρακας ἐπὶ τῷ ὀνόματί τινος ἐκάστοτε. Καὶ ἂν μὲν τὸ φύλλον μετὰ φόρου
πολλάκις ἀναπηδᾷ, σημεῖον τῆς πρὸ ἐκείνου ἢ πρὸς ἐκεῖνον ἀγάπης, τὸ ἀνάπαλιν δὲ
ἂν μὴ ἀναπηδῆσῃ ἀλλὰ μεθ' ἀπλοῦν φύσημα καταφλεχθῇ.

3) Folklore 1896 τ. VII σ. 146. Ἐν Ρόδῳ γίνεται χρῆσις τοῦ τρόπου τούτου τῆς
μαντικῆς πρὸς ὑπολογισμὸν τοῦ μεγέθους τοῦ κακοῦ, ἐξ οὗ ἠπειλήθη ὁ βασκανθαῖς. Διότι
πρὸς θαρραλίαν τῆς βασκανίας γίνεται κάπνισμα διὰ φύλλων κλάδου ἐλαίας, ἐκ τῶν ἐλλο-
γηθέντων ἐπ' ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν μεγάλην ἐβδομάδα· ἐκ τῶν κρότων δὲ τῶν καιομένων
φύλλων συνάγεται ἡ ἐντασις τοῦ κινδύνου, ἐξ οὗ ἀπηλλάγη ὁ καπνιζόμενος.

4) Λαογραφ. Β' 410, 46.

5) Archiv f. Religionsw. 1899 τ. II σ. 3. 10.

6) Revue des trad. popul. 1896 τ. XI σ. 93.

7) Revue de l' hist. des religions 1898 τ. 38 σ. 337.

επίσης ἦτο ἐν χρήσει μαντική διὰ καρυδίων κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ ἁγίου Μάρκου (25 Ἀπριλίου ¹⁾).

Ἡ προέλευσις τῶν τοιούτων δοξασιῶν εἶναι μὲν δυσδιάγνωστος, ἐπειδὴ αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς ἀρχαίας μαντικῆς πολλὰ ἔχουσι χάσματα, οὐδὲν ἦττον βασιζόμενοι ἐπὶ τινῶν ἐνδείξεων δυνάμεθα μετὰ πιθανότητος νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι διετηρήθησαν ἐν αὐταῖς λείψανα μαντικοῦ εἶδους τῆς ἀρχαιότητος. Καὶ ἐν πρώτοις τὸν τρόπον τῆς ἐκ τῶν κρότων μαντικῆς ἀνευρίσκομεν εἰς τὸ πλαταγώνιον, τὴν παιγνιώδη ἐρωτικὴν μαντεῖαν τῶν ἀρχαίων. Ἐκάλουν δ' οὕτω τὴν παιδιάν, καθ' ἣν ἐπέθετον φύλλα τοῦ φυτοῦ τηλεφίλου, δηλ. μήκωνος ἢ ἄλλου τινὸς φυτοῦ ²⁾ ἐπὶ τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ δείκτου τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς συνηνημένων εἰς σχῆμα κύκλου καὶ ἐπέκρουον διὰ τῆς παλάμης τῆς ἐτέρας χειρὸς· ἂν δ' ἐκ τοῦ κτυπήματος παρήγετο κρότος δυνατὸς ἐσημαίνοντο ὅτι ἀγαπῶνται, τὸ ἀνάπαλιν δὲ ἂν τὸ φύλλον διερρηγνύετο ἀψοφητί ³⁾. Ὁ τρόπος οὗτος ἦτο πιθανώτατα γνωστὸς καὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους ⁴⁾, διετηρήθη δ' ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ⁵⁾ καὶ νῦν ἀκόμη εἶναι παρ' ἡμῖν πανταχοῦ κοινὸς καὶ συνήθης ⁶⁾. Ἀλλὰ καὶ εἰς τινὰς ἄλλους λαοὺς δὲν εἶναι ἀγνωστος ⁷⁾. Καὶ ἕτερος παραπλήσιος παιγνιώδης τρόπος μαντικῆς περιγραφόμενος ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκου ⁸⁾ διατηρεῖται ἐπίσης παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς παιδιὰ, χωρὶς ν' ἀποδίδεται εἰς αὐτὸν μαντικὴ σημασία ⁹⁾.

ΔΙΑΚΑΔΗΜΙΑ Δ. The Book of the Days p. 550 κατὰ Ἰωάννην ΣΟ. Ἐν Ἀποστολισμῷ διὰν κλάδος τοῦ πρίνου τῶν Χριστουγέννων ἀναπλέγεται μετὰ κρότου, θεωρεῖται εὐδαίμων, τὸναντίον δὲ δυσδαίμων (Folk-lore 1909 σ. 115).

2) Κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Θεοκρίτου (Γ' 29) τηλεφίλον εἶναι τὸ φύλλον τῆς μήκωνος, ἄλλοι δὲ βοτάνην ἐτέραν λέγουσιν. Ὁ *Kaibel* ἐν *Herms* 1901 σ. 606—7 ὑποστηρίζει ὅτι τηλεφίλον δὲν εἶναι φυτὸν ἀλλὰ τὸ ὄνομα τῆς παιδιᾶς.

3) *Πολυδ.* Θ' 127. Βλ. καὶ *Σουίδ.* λ. πλαταγώνιον. *Θεοκριτ.* Γ' 29 καὶ *Σχολ.* αὐτ.

4) *Crepitaculum* λατινιστὶ ἐλέγετο τὸ πλαταγώνιον, τὸ κρόταλον τῶν παιθῶν, ἀλλ' ἴσως ὡς ἐν τῇ ἑλληνικῇ τὸ πλαταγώνιον, εἶχε καὶ τὴν σημασίαν τῆς παιγνιώδους μαντείας.

5) Κατὰ τὸν 7' αἰῶνα μ. Χ. ἀναφέρεται ἡ διὰ τοῦ τηλεφίλου μαντεία ἐν ἐπιγράμματι τοῦ Ἀγαθίου (*Ἀνθολ.* Ε' 295), ἡ δὲ μέχρι τοῦ νῦν διατήρησις ὑποδεικνύει πιθανὴν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ τὴν ὑπαρξιν τῆς μαντείας, καὶ δὲν πρέπει ἴσως νὰ ὑποθεθῇ ὅτι ἡ μναία τοῦ τηλεφίλου ὀφείλεται εἰς ἀρχαιότροπον ζῆλον τοῦ ποιητοῦ.

6) Βλ. *Γρηγ. Παλιουρίτου* τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, *Ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία* 1815 τ. Β' σ. 192. *Πολίτην* ἐν *Πανδώρα* 1867 τ. III' σ. 158. Ἐν Ἠπείρῳ ἡ παιδιὰ λέγεται *χιτυαριαῖς* καὶ γίνεται διὰ φύλλων μήκωνος. Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος γίνεται διὰ φύλλων μήκωνος, ῥόδου, μορέας, περικλυμένου καὶ πλατέων φύλλων ἐν γάνει.

7) Διὰ τοῦ μήκωνος ἐν Ὀμβρικῇ (*La Calabria* 1902 τ. XIV σ. 27). Διὰ φύλλου ῥόδου ἐν Παρισίοις. (*Rev. des tradit. popul.* 1896 τ. XI σ. 25 : *Le secret des amours est dans le bruit sonore ou plat produit par la feuille d' une rose arrondie entre le pouce et l' index*).

8) *Πολυδ.* Θ' 128 : «καὶ μὲν καὶ τὸ κρίνον διπλοῦν ὄν καὶ διάκενον ἐνδοθεν ἐμφυσήσαντες ὡς ὑποπλήσαι πνεύματος, πρὸς τὰ μέτωπα ῥηγνύντες ἐσημαίνοντο τὰ παραπλήσια τῷ κτύπῳ».

9) Κροταλίζουσιν ἐπὶ τοῦ μετώπου σήμερον ἀντὶ κρίνων φύλλα ῥόδου ἢ μήκωνος.

Πρὸς δὲ τὴν κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους ἐκ τοῦ κρότου τῶν καιομένων ἐν τῇ ἐστίᾳ φύλλων ἢ σπόρων μαντικὴν ἀντιστοιχεῖ ἀκριδῶς ἢ δοξασία τῶν ἀρχαίων Ρωμαίων, οἵτινες ἀπὸ τοῦ τριγμοῦ τῶν κατὰ τὴν πρώτην Ἰανουαρίου καιομένων ἐπὶ τῶν βωμῶν κλάδων ἐσημαίνοντο εὐτυχὲς τὸ ἔτος¹⁾.

Ὁ Lawson²⁾ ἐπικαλούμενος τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουίδου (λ. οἰώνισμα) ἀνάγει τὰς σημερινὰς διὰ τοῦ πυρὸς μαντικὰς συνηθείας εἰς τὸ οἰκοσκοπικὸν λεγόμενον εἶδος τῆς ἀρχαίας μαντικῆς, συνταυτίζων ταύτας πρὸς τὸ παρὰ Σουίδα παράδειγμα τοῦ εἶδους τούτου «εἰ τρισμὸς ἐγένετο ξύλων». Ἐν τοῦτο ἦτο ἀκριδῆς οὐδεμία θὰ ὑπῆρχεν ἀμφιβολία περὶ τῆς προελεύσεως τῶν σημερινῶν δοξασιῶν. Ἄλλ' ἀτυχῶς τὸ πόρισμα τοῦ Lawson ὀφείλεται εἰς παρανόησιν τοῦ χωρίου τοῦ Βυζαντινοῦ λεξικογράφου. Ἡ πολύτιμος μαρτυρία περὶ τῶν εἰδῶν τῆς ἀρχαίας μαντικῆς εὐρίσκεται ὄχι μόνον εἰς τὸ λεξικὸν τοῦ Σουίδου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν σχολιαστὴν τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ Νόννου³⁾ καὶ τὸν χρονογράφον Γεώργιον τὸν μοναχὸν (τὸν Ἀμαρτωλόν)⁴⁾. Φαίνεται δ' ὅτι οὔτε ὁ Σουίδας, οὔτε ὁ κατὰ ἓνα αἰῶνα παλαιότερος αὐτοῦ χρονογράφος ἀντέγραψαν τὸ σχόλιον τοῦ κατὰ τὸν 5' αἰῶνα ζήσαντος Νόννου, ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ τρεῖς ἠντλησαν ἐκ παλαιότερας τινὸς πηγῆς. Συνάγομεν δὲ τοῦτο ἐξ ἐπουσιωδεστέρων τινῶν διαφορῶν τῶν κειμένων καὶ ἐκ τῆς παραλείψεως ὑπὸ τοῦ Νόννου παραδειγμάτων τινῶν, ἐν οἷς καὶ τὸ τοῦ τρισμοῦ τῶν ξύλων. Εἶναι δ' ὁ τρισμὸς τῶν ξύλων ὄχι ὁ τρισμὸς τῶν καιομένων ἐν τῇ ἐστίᾳ ξύλων, the crackling of logs on the fire, ὡς ὑπέλαβεν ὁ Lawson, ἀλλ' οἱ κρότοι, οἱ ἀκροῦόμενοι ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐκ τῆς θυσίᾳ τῆς ἰουδαϊκῆς ἢ ἑλληνικῆς ἄλλου λόγου τῶν ξύλων, τῶν ἐπιπέλων, τῶν θύρων, τῶν παραθύρων, τῆς στέγης κτλ. Τούτοις κρότους τούτους καθὼς καὶ τοὺς κρότους οἵτινες φαίνονται προερχόμενοι ἐκ τῶν λίθων τῶν τοίχων ἢ ἐκ τῶν κεραμῶν ἐξακολουθεῖ καὶ ἡ σημερινὴ δεισιδαιμονία νὰ θεωρῆ ὡς προμηνύοντα τὸ μέλλον. Ὅτι τοιαύτην ἔννοιαν ἔχει τὸ χωρίον ἐκεῖνο τοῦ Σουίδου εἶναι αὐτόδηλον· ἀλλ' ὡς ἐκ περισσοῦ ἐπιβεβαιώνει τοῦτο καὶ ἡ Ὁμολογία τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ, ἐν τῇ ὑποτίθεται λέγων ὁ ἅγιος ὅτι ὅτε ἦτο μάγος, πλὴν τῶν ἄλλων μαγικῶν τεχνῶν ἐγίνωσκε «καὶ φωνὴν τρισμοῦ παντὸς ξύλου καὶ λίθου»⁵⁾· πρὸς δὲ καὶ ἡ ἐπικὴ παράφρασις τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ ὑπὸ τῆς Αὐγούστης Εὐδοκίας, ἣτις τὴν ῥῆσιν ἐκείνην τῆς Ὁμολογίας παραφράζει διὰ τοῦ ἐξῆς στίχου:

βόμβους δουρατέων σανίδων, πετρῶν δὲ θ' ὁμοίως⁶⁾.

Ὅθεν οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι τὰ ἀπὸ τῶν καιομένων ξύλων ἢ ἀνθράκων

1) *Tibul.* II, 5, 81. *Ovid.* *Fast.* I, 75.

2) *Modern Greek Folklore* σ. 327. 328.

3) Εἰς Γρηγορ. Ναζιανζ. κατὰ Ἰουλιανοῦ Α' 72 τ. 36 στ. 1024 Migne.

4) *Γεωργίου μοναχοῦ Χρονικόν* σ. 53 Muralt, τ. I σ. 75 De Boor. (Ἀπόσπασμα τούτου τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη παρὰ *Cramer Anecdota graeca Oxon.* τ. IV σ. 240).

5) *Bollandi Acta SS.* Septemb. τ. VII σ. 222.

6) *Εὐδοκίας περὶ τοῦ ἁγ. Κυπριανοῦ Β'* 68 Ludwich.

προμηνύματα πρὸς τὸ οἰκοσκοπικὸν εἶδος τῆς ἀρχαίας μαντικῆς. Ἄλλ' ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληγες ἐμαντεύοντο ἐκ τῶν κρότων τούτων οὐδόλως εἶναι ἀπίθανον. Ρωμαῖοι ποιηταὶ ἀναφέρουσι μαντικὰς παρατηρήσεις, πλὴν τοῦ κρότου τῶν ἐπὶ τῶν βωμῶν καιομένων κλάδων, καὶ ἐκ τοῦ πταρμοῦ ἦτοι τοῦ ἀποσπινθηρισμοῦ τῆς φλογὸς τῶν λύχων¹⁾. Ῥητῶς δ' ὁ Ἀριστοτέλης μνημονεύει δεισιδαίμονας δοξασίας περὶ τοῦ ἐν τῇ φλογὶ γινομένου ψόφου, «ὃν καλοῦσι οἱ μὲν Ἡφαιστον γελᾶν, οἱ δὲ τὴν Ἑστίαν, οἱ δ' ἀπειλὴν τούτων»²⁾. Ψόφον δ' ἐννοεῖ, ὡς ἐκ τῶν ἐπαγομένων καταφαίνεται, τὸν ἐκ τῶν ῥηγνυμένων ἐν τῇ πυρὶ ξύλων, ὅστις ὑπολαμβάνεται ὑπὸ τινῶν ὡς σημεῖον ἀπειλῆς θεοτήτων τοῦ πυρός, ἀπαίσια τουτέστι προμηνύων. Ἀτελέστατα γινώσκομεν τὰ τῆς ἀρχαίας ἐμπυροσκοπίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων γνωστῶν ἡμῖν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν συνάφειάν τινα τῶν σημερινῶν δοξασιῶν πρὸς τὰ «ἐμπυρα σήματα». Οἱ Ἰαμίδοι ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἴσως δὲ καὶ οἱ Πυρκῆοι ἐν Δελφοῖς, ἐμαντεύοντο προπάντων «ἐκ τῆς τοῦ πυρός ἀναδόσεως». Κοινῶς δ' ἐθεωρεῖτο αἰσιον σημεῖον ἢ μεγάλη καὶ λαμπρὰ φλόξ³⁾ ἢ δὲ βραδεῖα ἄνευ φλογὸς καὶ οἱ τοῦ ἱερείου ἐνομίζετο προάγγελος μεγάλων κακῶν, ὡς σήμερον ἢ μὴ ἀνάφλεξις μετὰ κρότου τῶν ῥιπτομένων εἰς τὴν ἐστίαν κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς πρωτοχρονιαῆς σοῦρδων. Διδακτικὴ δ' εἶναι ἡ σύγκρισις τῶν παρατηρήσεων τοῦ Τειρεσίου ἐν Σοφοκλ. Ἄντιγ. 1006 κέ. (ἐπὶ σποδῷ μυδῶσα κηκίς μηρίων ἐτήκετο κάτυφε κλπ.) πρὸς τὴν διήγησιν τοῦ Βαζυηνοῦ ἐν τῇ Ἑστίᾳ (1883 τ. ΙΓ' σ. 670) περὶ τῆς διὰ σοῦρδων μαντείας. Τὸ σοῦρδον τοῦ μελλοῦ ἀναγέτου ἀδελφοῦ τῆς ὡς λέγει, «ἐμείνε περὶ τὴν πύλκα πρὸ τῆς πύλης οὐ γὰρ καὶ ἀκίνητο, ὥστε πού ἐμαύρισε καὶ ἐκαπνίσθη καὶ ἐφείρεν ὀλίγο καὶ ἐκάηκε». Ἐν τῇ χωρίῳ τῶν Εὐριπίδου Φοινισσῶν στ. 126 κέ., εἰς ὃ περιλαμβάνονται σχεδὸν πάντα ὅσα περὶ τῆς ἀρχαίας ἐμπυροσκοπίας ἠξεύρομεν, ἀναφέρεται ὅτι οἱ μάντιες «ἐμπύρους - ῥήξεις ἐνώμων», ἐπεσκόπουν δηλ. τὰς ῥήξεις τῶν καιομένων ἐν τῇ πυρὶ μελῶν τοῦ ἱερείου, κατὰ τὴν ὀρθοτάτην ἐρμηνείαν τοῦ Δ. Ν. Βερναρδάκη, βασιζομένην καὶ εἰς τὰς ἐξηγήσεις τῶν ἀρχαίων σχολιαστῶν, τὰς ὁποίας πολλοὶ τῶν ἄλλων ἐκδοτῶν ἀπορρίπτουσι ἢ παρερμηνεύουσιν. Ἐκ παρατηρήσεων δὲ τῶν ῥήξεων, εἴτε τῶν ἐν τῇ ἐστίᾳ ξύλων εἴτε τῶν ἐν αὐτῇ τιθεμένων φύλλων ἢ κλάδων, συνίστανται καὶ αἱ σημεριναὶ μαντικαὶ δοξασίαι καὶ μαντικαὶ ἐν τακτῇ ἡμέρᾳ συνήθειαι. Καὶ ἡ μὲν παρατήρησις τῶν κρότων τῶν καιομένων ξύλων δυνατὸν καὶ ὡς πυρομαντεία νὰ ὀρισθῇ, ἀλλ' ἢ κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ νέου ἔτους ἐκ τοῦ τρόπου τῆς καύσεως τῶν ἐπὶ τούτῳ ἐμβαλλομένων εἰς τὴν πυρὰν φύλλων μαντικὴν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐμπυροσκοπία⁴⁾.

1) *Propert.* IV, 3, 60. *Ovid.* Heroid. XIX 151—2 «sternuit et lumen - et nobis prospera signa dedit».

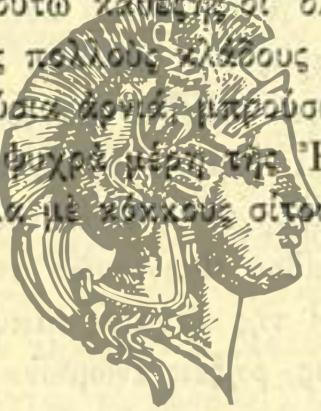
2) Ἀριστοτέλ. Μετεωρολ. Β' 9 σ. 369.

3) Βλ. τὰς μαρτυρίας παρὰ *Stengel* Opferbräuche der Griechen, Berlin 1910 σ.98.

4) Ὅτι καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐσυνηθίζετο ἐν Ἑλλάδι ὁμοίος τρόπος μαντικῆς ἐμφάνει τὸ κεφάλαιον τοῦ νομοκάνονος, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύσαμεν ἐν Λαογραφ. Δ' 386,3, ὅπου γίνεται λόγος περὶ γυναικῶν, αἵτινες «ρίκτουσι εἰς τὴν ἐστίαν τὸ βᾶδι».

Εἰς τὴν ἐμπυροσκοπίαν καταλέγεται καὶ ἡ τοσοῦτον παρ' ἡμῖν συνήθης πλατοσκοπία, περὶ τῆς ὁποίας ἰδιαίτερος λόγος θὰ γίνῃ προσεχῶς.

|| Προσθήκη. Ἐν συνεχείᾳ τῶν ἀνωτέρω ἐν σ. 157—8 μαρτυριῶν περὶ μαντικῆς διὰ φύλλων ἐλαίας, πρόσθετες ὅτι καὶ ἐν Ἡπείρῳ «κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πρωτοχρονιαῆς κόπτουσι κλάδους ἐλαίας, οὓς κρεμῶσιν ἔξωθεν τῆς θύρας τῶν οἰκιῶν, εἰσάγοντες αὐτοὺς ἐντὸς τῆς οἰκίας τὸ ἑσπέρας μετὰ τὸ δεῖπνον καθαρίζουσι τὸ κέντρον τῆς γωνίας» (ἑστρωμένης συνήθως μὲ πλάκας), «ἀφοῦ καθάρισαι τὸ κέντρον τῆς πλακῆς, ἐκλέγουσιν ἐκ τῶν κλάδων τῆς ἐλαίας τὰ νεώτερα τῶν φύλλων, θέτοντες πρῶτον ἐν ἑξ αὐτῶν ἐπὶ τῆς κεκαθαρισμένης πλακῆς πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ λέγουσιν: "Ἄη Βασίλης ἔρχεται, Γεννάρης ξημερώνει, χρόνους πολλούς». "Ἄν δὲν ἀνατιναχθῆ τὸ φύλλον, ταρασσόντα: πάντες θεωροῦντες τοῦτο κακὸν οἰωνόν: «ἐξακολουθοῦντες ῥίπτουσι δεύτερον ἐλαιόφυλλον ἐν ὀνόματι τοῦ κεφαλονοικοκύρη (οἰκογενειάρχου) καὶ οὕτω διαδοχικῶς ῥίπτουσι κατὰ σειρὰν, τοῦτέστι κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐνὸς ἐκάστου ἐν ἐλαιόφυλλον δι' ἕκαστον μέλος τῆς οἰκογενείας, εἶτα ἀφοῦ ῥίψωσι κατ' ὄνομα δι' ὅλα τὰ ἄρρενα μέλη, ἄρχονται νὰ ῥίπτωσι καὶ διὰ τὰ θήλεα, ἀρχόμενοι ἐκ τῆς μάμμης, ἂν ὑπάρχη», εἶδεμὴ ἀπὸ τὴν Μεγάλην (τὴν πρεσβυτέραν τὴν ἡλικίαν) καὶ οὕτω καθῆρθε δι' ὅλα τὰ θήλεα μέλη. Ἐπειτα διὰ τὰ κατοικίδια ζῶα, θέτοντες πολλοὺς κλάδους ὁμοῦ ἐπὶ τῶν ὁποίων ῥίπτουσι μπρούσιαν, λέγοντες «μπρούσιαν ἀφ' ἡμῶν, μπρούσια κατσίκια κλπ. μπρούσια γρόσια. — Εἰς πολλὰ ὄρεινὰ ἢ ὑψηλὰ μέρη τῆς Ἡπείρου, μὴ ἔχοντες ἐλαίας, ἔντι κατισπῶσι τὰ ἐλαιόφυλλα μὲ κόκκου σίτου»¹⁾

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Πη. ΠΠ. Γ' 277 (βρ. σ. 41).

1) Ὁ Πύρρος, ἐφημ. Ἀθ. 29 Δεκεμβρ. 1905.